

Предложено основные этапы предоставления дополнительных образовательных услуг в условиях дошкольного образовательного учреждения. На основании эмпирического исследования и сравнения констатирующего и контрольного экспериментов сделаны выводы о целесообразности использования предложенной концепции маркетинговой системы дошкольного образования и предусмотрено перспективу научных разработок по проблеме.

Ключевые слова: дошкольное образование, управленческая деятельность, управление дошкольным образованием, маркетинг, маркетинг дошкольного образования, маркетинговые исследования, маркетинговые коммуникации, концепция маркетинга.

Summary

Leonida Pisotska

Marketing as a Direction of Managerial Activity in Pre-School Education

In the content of the article the attention is paid to the meaning of marketing in managerial activity of pre-school education, the necessity of using marketing for the functioning and development of pre-school educational establishment has been proved. On the basis of the analysis and generalization of the results of scientific creation, the content, essence of the main notions of the research have been revealed, the term «management of pre-school education» has been introduced into the scientific circulation; it is also cleared out the factors on which development and improvement of pre-school education depend on. The worked out concept of marketing system of pre-school education, which includes 9 basic structural components is recommended to consideration. Against the background of conceptual bases, the principles, on which modern marketing activity in pre-school education is grounded, have been determined, and the main tasks of functional direction «Organization of System of Marketing in Pre-School Education and its Management» have been offered. The main phases of offering additional educational services under the conditions of pre-school educational establishment have been suggested. On the grounds of empiric research and comparative data of ascertaining and controlling experiments the conclusions about the expediency of using the suggested concept of marketing system of pre-school education have been made. The prospect of scientific researches on the mentioned problem has been planned.

Key words: pre-school education, managerial activity, management of pre-school education, marketing, marketing in pre-school education, marketing researches, marketing communications, conception of marketing.

Дата надходження статті: «18» лютого 2014 р.

УДК 364-43:364-785.4:7

ЛЮБОВ ПОЛТОРАК,
аспірантка, викладач
(м.Миколаїв)

Значення методів арт-терапії у професійній діяльності майбутніх соціальних працівників

У статті розглядається актуальність використання методів арт-терапії у соціальній роботі, зазначено основні проблеми та групи клієнтів, з якими найчастіше використовується арт-терапія. На основі аналізу наукової літератури та законодавчої бази систематизовано та виокремлено основні напрями діяльності, в яких доцільне використання методів арт-терапії: психологічний, навчально-виховний, превентивний, просвітницький та аніматорський. Подано характеристику кожного із зазначених напрямів. На конкретних прикладах розглядається використання арт-терапевтичних методів у кожному із зазначених напрямів. Зроблено висновок про важливість методів арт-терапії у професійній діяльності соціальних працівників, оскільки вони охоплюють основні напрями діяльності соціальних працівників та відіграють провідну роль у наданні якісної та зорієнтованої на сучасні вимоги допомоги різним групам клієнтів.

Ключові слова: соціальні працівники, методи арт-терапії, психологічний, навчально-виховний, превентивний, просвітницький та аніматорський напрями діяльності

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка професіоналів, що мають необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та здатні застосовувати у професійній діяльності новітні методи роботи, набуває в останні роки все більшої актуальності у зв'язку з тим, що постійно трансформується соціальний досвід, реконструюється сфера соціальних послуг, розвиваються технології соціальної роботи, зростає рівень вимог соціуму до фахівців. У практичній діяльності соціальні працівники стикаються з необхідністю володіння основними терапевтичними та практичними методами, серед яких чільне місце у професійному арсеналі соціальних працівників займають методи арт-терапії.

Аналіз досліджень і публікацій... Наукові публікації Т.Семигіної, А.Капської, О.Карпенко, Н.Горішної, І.Мельничук, С.Харченка, Є.Холостової, О.Васюти та В.Лютого та інших присвячені

питанням підготовки соціальних працівників, розкриттю змісту та головних функцій їх професійної діяльності, а також вивченню напрямів, в яких ця діяльність може бути реалізованою.

У сучасній науково-педагогічній практиці проблеми використання соціальними працівниками методів арт-терапії розглядали А.Капська, М.Лукашевич, І.Мигович, Л.Тюття, Є.Холостова, В.Шахрай та ін. У своїх працях науковці звертають увагу на необхідність запровадження якісної підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії та розглядають особливості використання методів арт-терапії соціальними працівниками.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми... Аналіз педагогічної та психологічної літератури засвідчує, що науковці приділяють значну увагу питанням використання методів арт-терапії у соціальній сфері. Розглядаються особливості використання методів арт-терапії з дітьми з вадами розвитку, з подружніми парами, з наркозалежними, підлітками, обдарованими дітьми тощо. Однак і досі відсутні наукові доробки, які б узагальнили наявний матеріал та на основі якого можна було б виокремити ті сфери діяльності соціальних працівників, в яких використання методів арт-терапії є актуальними.

Формулювання цілей статті... Мета цієї статті – визначити основні напрями використання та на їх основі розкрити значення методів арт-терапії у соціальній роботі.

Виклад основного матеріалу... В даний час різні види арт-терапії представлені практично у всіх країнах як в медицині (при нервово-психічних, соматичних захворюваннях), так і в психології (загальній, медичній, спеціальній), оскільки при будь-якій структурі порушення так чи інакше порушується афективна сфера [4, с.14]. В сучасній практиці методи арт-терапії використовуються також педагогами, бізнес-тренерами, гувернерами, соціальними педагогами та соціальними працівниками, лікарями, психотерапевтами, представниками творчих професій, менеджерами з персоналу тощо.

Активне розширення сфер використання методів арт-терапії пов'язане із тим, що спектр проблем, при вирішенні яких можуть бути використані техніки арт-терапії, достатньо широкий: внутрішньо- і міжособистісні конфлікти, кризові стани, в тому числі екзистенційні та вікові кризи, травми, втрати, невротичні та психосоматичні розлади, в консультуванні і терапії дітей і підлітків, для розвитку особистості, при проблемах у сімейних та дитячо-батьківських відносинах, при психологічних травмах, під час педагогічної корекції, у роботі з обдарованими дітьми, для естетичного виховання особистості [1]. Цей перелік можна продовжувати, адже методи арт-терапії є універсальними та гнучкими методами психотерапії, які можна використовувати у більшості життєвих ситуацій, навіть у випадках активної дії механізмів психологічного захисту.

Аналіз наукової літератури та арт-терапевтичної практики дає підстави стверджувати, що на сьогоднішній день методи арт-терапії найчастіше використовуються соціальними працівниками з таким категоріями клієнтів як подружні пари, кризові сім'ї, люди з особливостями розвитку, діти, підлітки, люди з проблемами психічного здоров'я, наркозалежні та сім'ї наркозалежних, люди похилого віку. Все частіше арт-терапію використовують у притулках для бездомних, ВІЛ/СНІД-програмах і програмах по домашньому насильству, загальноосвітніх школах, медичних госпіталях, центрах утримання під вартою, притулках, спеціалізованих установах для людей із розладами харчування або тих, які зловживають психотропними речовинами.

Як бачимо, напрямів, у яких доцільне використання соціальними працівниками методів арт-терапії, достатньо багато. Це пов'язане, у першу чергу, із універсальністю арт-терапевтичних методів та можливістю їх підлаштування під вимоги конкретної групи клієнтів. В той же час, відсутність систематизованого аналізу та наявність різних підходів до класифікації клієнтів, з якими працюють соціальні працівники, призводить до труднощів у визначенні напрямів використання арт-терапії у соціальній роботі. Так, наприклад, виділяють групи клієнтів за віком (діти, молодь, люди середнього віку, люди похилого віку), за статусом (інтелігенція, службовці, робітники, жителі сільської місцевості), за специфікою вирішення проблем (інваліди, діти-сироти і діти без батьківського піклування, діти групи ризику, пенсіонери і учасники Другої світової війни, неповні сім'ї, молодь, мігранти, безробітні, малозабезпечені) тощо. З метою врахування всього спектра проблем, при яких доцільне використання методів арт-терапії та охоплення усіх груп клієнтів, вважаємо доцільним визначити основні напрями діяльності соціальних працівників, в яких необхідні знання та вміння для використання методів арт-терапії.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», в межах професійної діяльності соціальними працівниками можуть надаватися соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні послуги, послуги з працевлаштування, інформаційні та інші соціальні послуги [3].

На основі зазначених послуг та основних груп клієнтів соціальних працівників, з якими найчастіше використовуються методи арт-терапії, нами були виділені основні напрями діяльності соціальних працівників, в яких доцільне використання методів арт-терапії (рис. 1).

Психологічна діяльність соціальних працівників є достатньо насиченою. Психологічні послуги передбачають надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад [3].

Активно застосовуються соціальними працівниками методи арт-терапії у роботі з людьми з проблемами психічного здоров'я. Враховуючи особливості даного контингенту, основними завданнями при арт-терапевтичній роботі з людьми з проблемами психічного здоров'я є:

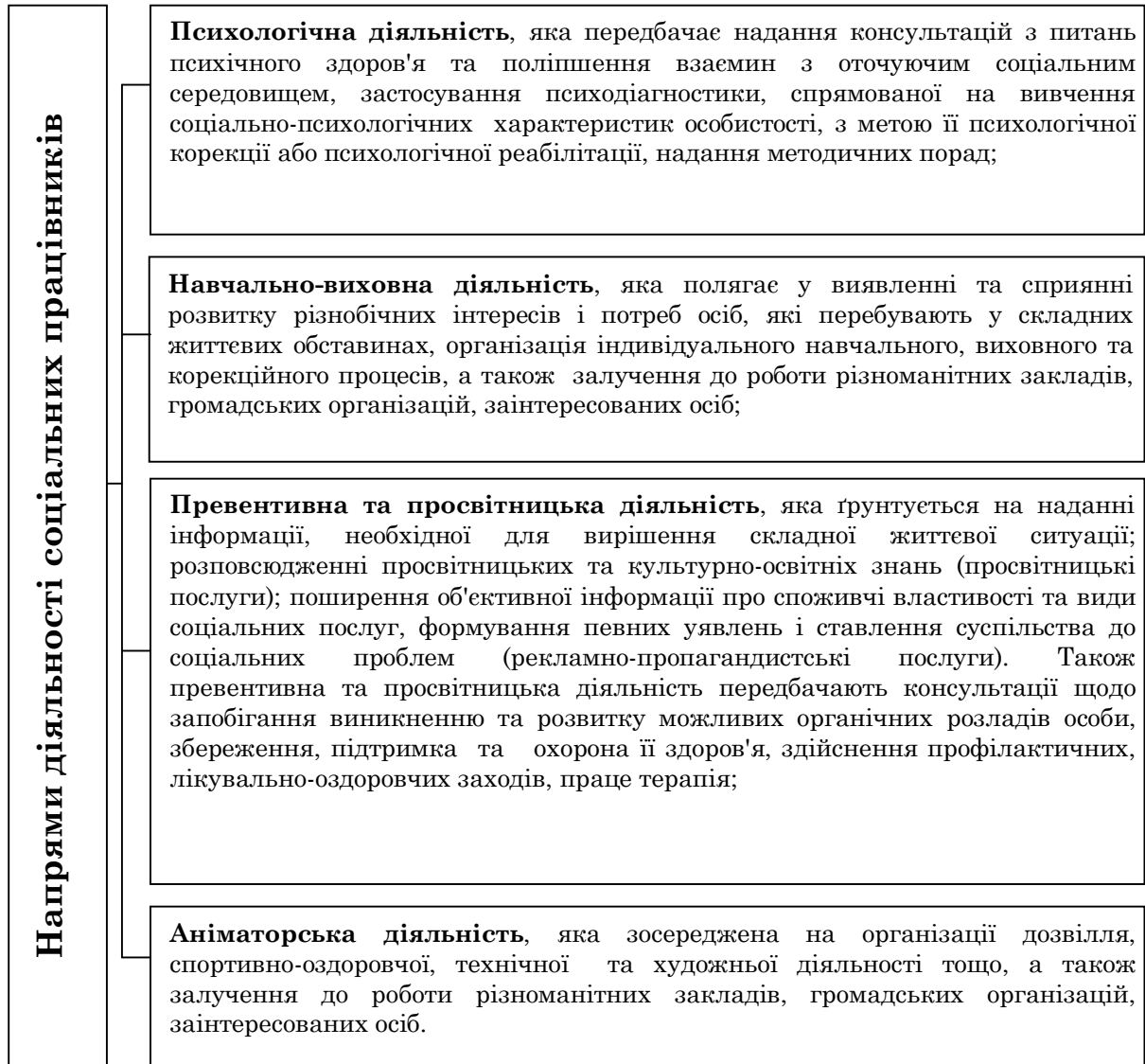

Рис. 1. Напрями діяльності соціальних працівників, у яких доцільне використання методів арт-терапії

1. Усунення або послаблення симптомів, які є у пацієнтів, що пов'язані як із самими психічними захворюваннями, так і з їхньою реакцією на нього, оптимізація їх психічного стану та соціального функціонування, а також досягнення седативного та активізуючого ефектів під час занять творчістю, які мають як психотерапевтичну, так і психопрофілактичну спрямованість.

2. Досягнення більш високого рівня психосоціальної адаптації пацієнтів до тих умов, в яких вони знаходяться. Під цим мається на увазі, по-перше, досягнення пацієнтами кращого розуміння особливостей свого стану, причин та механізмів розвитку хвороби. По-друге, мається на увазі формування у пацієнтів навичок активної саморегуляції. Сюди входить розвиток у клієнтів здатності виражати свої почуття та думки як у вербальній, так і невербальній формі [2, с. 4].

Поширюється і використання методів арт-терапії у лікарняних закладах. Соціальні працівники мають можливість працювати з онкологічно хворими, хворими на цукровий діабет, з хворими на ВІЛ/СНІД тощо. Робота соціального працівника із використанням методів арт-терапії дозволяє відволікти хворих від роздумів про хворобу, налаштувати їх на позитивне сприйняття світу,

активізувати внутрішні ресурси на боротьбу із хворобою або ж допомагає прийняти її (у випадку неможливостівилікуватися).

В.Шахрай звертає увагу на те, що клінічний підхід інколи має досить обмежені можливості і не завжди враховує широкий соціальний контекст розвитку індивіда, соціально-економічні, духовно-моральні умови його життєдіяльності, тому лікування досить часто не може дати помітних реальних результатів. Ось чому термін «терапія» все більше набуває широкого соціального смислу, і перевага медиків-психотерапевтів у застосуванні терапевтичних методів носить відносний характер: там, де у людини були чи будуть невирішені соціальні проблеми, активну роль належить відіграти спеціалістам соціальної роботи. Саме вони, оволодівши сучасною технологією терапевтичного впливу, здатні перебороти вузьке трактування причин соматичних і психічних недуг. Сприймаючи людину цілісно як індивідуальну самоцінність, з її переживаннями, проблемами й труднощами, соціальний працівник має можливість творчо використати кращі, апробовані методи у своїй практиці, зробити терапевтичну допомогу більш дієвою і гуманною [6, с.116].

Навчально-виховна діяльність соціальних працівників більшою мірою пов'язана із наданням соціально-педагогічних послуг, що полягають у виявленні та сприянні розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб [3].

Так, наприклад, методи арт-терапії відіграють важливу роль в роботі соціальних працівників з дітьми, що мають будь-які проблеми (мовні, поведінкові, емоційні, сімейні, шкільні та ін.). Тут актуальним є поєднання арт-терапії з корекційно-розвиваючим навчанням, оскільки воно спрямоване на виправлення будь-яких недоліків і дефектів дитини з одночасним розвитком, розкриттям її потенційних можливостей. Діти з відхиленнями у розвитку, діти-індіго, гіперактивні діти мають труднощі в адекватному сприйнятті світу. У такої дитини порушено уявлення про цілісну картину світу. Дитина може сприймати світ як розрізнений хаотичний набір елементів. В результаті вона не може знайти своє місце в житті, бути повноцінним членом суспільства [5].

Превентивна та просвітницька діяльність може поширюватися майже на всі групи клієнтів, з якими взаємодіють соціальні працівники. Вона спрямована на надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги). Також превентивна та просвітницька діяльність передбачають консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія [3].

Методи арт-терапії дозволяють у цікавій формі донести важливу інформацію до особистості. Не просто прослухати її, а відчутти на собі, сприйняти її не як «повчання», а як життєво важливий матеріал. Так, наприклад, актуальне використання методів арт-терапії у превентивній та просвітницькій діяльності соціальних працівників із підлітками, психологічний стан яких дуже часто характеризується низкою суперечностей, тривогою та напруженістю. Тому під час роботи з ними соціальному працівнику доцільно використовувати методи арт-терапії у якості допоміжного або основного методу роботи. Особливо ефективними є групові форми роботи, оскільки підлітки часто вороже налаштовані на дорослих та не сприймають їхні поради та настанови. У роботі з підлітками діяльність соціального працівника здебільшого пов'язана із подоланням негативного ставлення до свого тіла та налаштована на прийняття змін, які в ньому відбуваються, на формування адекватної самооцінки, на засвоєння підлітком соціальних норм та профілактику девіантної поведінки. Нерідко причиною звернення підлітка за допомогою до мережі соціальних установ є нерозділене кохання, проблеми у родині, навчанні тощо. Методи арт-терапії дозволяють соціальним працівникам зменшити психологічну напругу, якою, як правило, супроводжуються зазначені ситуації, дають можливість знайти соціально прийнятні форми прояву гніву та у ненав'язливій формі надати інформацію необхідну для подолання проблемної ситуації.

Аніматорська діяльність соціальних працівників, як правило, реалізується у роботі з дітьми, підлітками та людьми похилого віку. Вона полягає в організації дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб [3]. Наприклад, при роботі з людьми похилого віку використання методів арт-терапії допомагає соціальним працівникам подолати соціальну ізоляцію, підвищити самооцінку літньої людини, створити умови для актуалізації її життєвого досвіду та реалізації творчого потенціалу і, що не менш важливо, надає відчуття, особистісної цінності та допомагає цікаво і корисно організувати дозвілля літньої людини.

Оскільки арт-терапія є універсальним методом соціально-психологічного «лікування», її можливості не вичерпуються зазначеними категоріями клієнтів, що робить її особливо цінною у професійному арсеналі соціальних працівників.

Висновки з даного дослідження... Отже, проведений нами аналіз дозволяє виділити психологічний, навчально-виховний, превентивний, просвітницький та аніматорський напрями діяльності, які складають основу соціальної роботи та дають можливість стверджувати, що методи арт-терапії займають важливе місце у професійній діяльності соціальних працівників і відіграють провідну роль у наданні якісної та зорієнтованої на сучасні вимоги допомоги різним групам клієнтів.

Перспективи подальших розвідок... У подальшому автором планується написання ще кількох статей з цієї проблематики, зокрема: педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних працівників до використання методів арт-терапії, висвітлення результатів констатувального та формувального експериментів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Wadson H. How will the profession of art therapy change in the next 25 years? / H. Wadson // *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, – 1994. – № 11 (1). – Р. 26–28.
2. Авраменко М. Л. Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я : метод. реком. / М. Л. Авраменко ; за заг. ред. канд. мед. наук М. Л. Авраменка. – К. : Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, 2008. – 55 с.
3. Закон України «Про соціальні послуги» : від 19 червня 2003 р. ; із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
4. Медведева Е. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Академия, 2001. – 248 с.
5. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу [Електронний ресурс] / О. І. Титаренко // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf.
6. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury:

1. Wadson H. How will the profession of art therapy change in the next 25 years?, *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 1994, Volume 11(1), pp. 26–28.
2. Avramenko M. L. *Metodychni rekomendatsii «Vykorystannia metodiv art-terapii v reabilitatsii liudei z problemamy psykhychnoho zdorovia»*. Kyiv, Vseukrainskyi tsentr profesiinoi reabilitatsii invalidiv, 2008, 55 p.
3. Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy» vid 19 chervnia 2003 roku iz zminamy ta dopovnenniamy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
4. Medvedeva E. A. *Artpedagogika i artterapiya v spetsy'al'nom obrazovanii*. Moskva, izdatel'skij centr «Akademiya», 2001, 248 p.
5. Tytarenko O. I. *Vykorystannia art-terapii v psykhologo-pedahohichnomu suprovodi osvithnoho protsesu* [Elektronnyi resurs], *Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats Zaporizkoho oblasnoho instytutu pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity*. – Rezhym dostupu : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf.
6. Shakhrai V. M. *Tekhnologii sotsialnoi roboty: navchalnyi posibnyk*. Kyiv, Tsentr navchalnoi literatury, 2006, 464 p.

Аннотация

Л.Ю.Полторак

Значение методов арт-терапии в профессиональной деятельности будущих социальных работников

В статье рассматривается актуальность использования методов арт-терапии в социальной работе, указаны основные проблемы и группы клиентов, с которыми чаще всего используются указанные методы. На основе анализа научной литературы и законодательной базы систематизированы и выделены основные направления деятельности, в которых целесообразно использование методов арт-терапии: психологический, учебно-воспитательный, превентивный, просветительский и аниматорский. Дана характеристика каждого из указанных направлений. На конкретных примерах рассматривается использование арт-терапевтических методов в каждом из указанных направлений. Сделан вывод о важности методов арт-терапии в профессиональной деятельности социальных работников, поскольку они охватывают основные направления деятельности социальных работников и играют ведущую роль в предоставлении качественной и ориентированной на современные требования помощи различным группам клиентов.

Ключевые слова: социальные работники, методы арт-терапии, психологический, учебно-воспитательный, превентивный, просветительский и аниматорский направления деятельности.

Summary
Liubov Poltorak

Role of Art Therapy Methods in Future Social Workers' Professional Activity

The article reviews topicality of art therapy methods in social work, determines main problems and groups of customers where art therapy is mainly used. Author declares that today social workers use methods of art therapy mostly with such categories of their customers as: families, people with physical disabilities, gifted children, children with mental disabilities, teens, addicts and their families, HIV-infected persons. Main activities where art therapy is appropriately used where systematized and separated based on the analysis of scientific literature. They are: psychological, educational, preventive, educational and entertaining. Use of each art therapy method is reviewed according to separate examples.

Analyzes that were held show that art therapy methods are important and are necessary working with different groups of clients. Use of art therapy methods allows social workers to consider personality traits, life conditions and provide most effective process of influence on personality.

Key words: *social workers, methods of art therapy, psychological, educational, preventive, educational and entertaining directions of activity.*

Дата надходження статті: «01» квітня 2014 р.

УДК 378.147-057.875:37.124:009 (045)

ІРИНА ПРОЦЕНКО,
кандидат педагогічних наук
(м. Суми)

Формування професійно-творчих умінь студентів у процесі творчої діалогової взаємодії суб'єктів навчального процесу

У статті розкривається зміст експериментального дослідження евристичного діалогу як способу успішного формування професійних умінь творчого характеру майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: інтелектуальних, конструктивних, організаційно-регулятивних та діалогічно-евристичних. Виокремлено основні етапи (мотиваційний, процесуально-діяльнісний та діагностичний) формування таких умінь, критерії для діагностичного вимірювання їх рівня. З'ясовано важливу роль професійно-творчих діалогових умінь при створенні творчих освітніх продуктів (твір-роздум, розповідь, науковий проект, реферат, есе, евристична бесіда) – основної мети евристичної навчальної діяльності. Визначено особливості застосування запитальної діяльності у груповій організації навчання студентів.

Ключові слова: *евристичний діалог, професійно-творчі вміння, діагностичне вимірювання, експериментальне дослідження, освітній продукт, запитальна діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним із важливих і водночас складних завдань у підготовці майбутнього педагога є формування професійних творчих умінь – основи його фахової компетентності. Для формування таких умінь у традиційній педагогіці надто обмежені навчальні ресурси (мотивація, засоби, способи пізнавально-творчої діяльності тощо). Цю проблему на сьогодні можна розв'язати за допомогою дидактичних можливостей евристичного навчання, зокрема його невід'ємної складової – евристичної діалогової взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу. На сьогодні залишаються неопрацьованими методики оволодіння студентами загальними та спеціальними професійно-творчими вміннями. А з іншого боку, залишаються нез'ясованими умови формування та способи застосування цих умінь у процесі створення освітніх продуктів – основної мети навчання і професійної підготовки майбутнього вчителя.

Аналіз досліджень і публікацій... У річищах пошуків оптимальної технології навчання для успішного формування професійно-творчих умінь майбутнього вчителя стало важливим проведення експериментального дослідження з метою з'ясування форм та методів оволодіння цими вміннями в процесі евристичної діалогової взаємодії при створенні освітнього продукту. Як доводить аналіз науково-педагогічної літератури, зокрема праць В.Андреева [1], Н.Громової [2], О.Демченко [3], А.Короля [4], О.Кривонос [5], М.Лазарева [6], А.Хуторського [8] та інших, виявлено потужний потенціал навчального діалогу, умови його побудови та реалізації, проте немає єдиного підходу до способів оволодіння ними в евристичному навчанні.

Формулювання цілей статті... Мета статті – з'ясувати способи формування професійно-творчих умінь майбутніх педагогів у процесі їх навчальної евристичної діалогової взаємодії.